

Critical Analysis of the Human Condition in Kant's Dual Approach to Culture

Zohreh Saeidi

Assistant Professor, Institute of Culture, Art and Communication, Iran. E-mail: saeidi@ricac.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 21 August 2023

Received in revised form 12
November 2023

Accepted 17 February 2024

Published online 20 March
2024

Keywords:

nature, ethics, culture,
civilization, genetic approach,
acquisitive approach

ABSTRACT

In his works, Kant distinguished between natural and moral man, and he drew a deep gap between natural man and moral man. To fill this gap, he has resorted to cultural man, and he has also pointed out how culture and civilization have developed throughout history. For Kant, culture plays the role of a bridge that establishes a link between the natural state and the moral state. The cultural situation in which mankind is located, while it is the achievement of human agency throughout history, it is the result of conflict in nature. The conflict mechanically drives human beings forward. Therefore, according to Kant, the growth and development of culture and civilization is, on the one hand, an acquisitive and subjective matter, and on the other hand, it is a genetic and objective matter. Now the question is, how compatible are these two approaches and how much does each of them contribute to the development of culture and civilization? To answer this question, we show with a critical method that nature and man have a contradictory nature in creating culture. In addition, the contribution of man in the development of culture is small compared to the contribution of nature.

Cite this article: Saeidi, Z. (2024). Critical Analysis of the Human Condition in Kant's Dual Approach to Culture. *Journal of Philosophical Investigations*, 18 (46), 115-129. <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2024.58081.3591>

© The Author(s).

Publisher: University of Tabriz.

<http://doi.org/10.22034/JPIUT.2024.58081.3591>

Extended Abstract

According to Kant, the human being is both the subject of culture and its object. Kant has shown the subjectivity of man through the acquisitive approach to culture and he has expressed the objectivity of man through the genetic approach to culture. In the genetic approach, culture is a mechanical reaction to nature's practice that creates contrasts, obstacles and conflicts. The main conflict created by nature is the duality of human nature. In the individual dimension, the duality of human nature leads to the conflict of physical needs (happiness) with the rational desires (ethics) of the human being. In the social dimension, the duality of human nature appears in a characteristic of human, which is the sociability of the unsocial. However, these conflicts lead people towards culture and civilization and lead to the rise of cultural man.

In the acquisitive approach, culture is the result of human subjectivity for the promotion of reason and the result of human free will. Reason considers promotion of culture as its moral duty and considers it as a middle way to promote moral ends. Cultural man is considered as a mediation between natural man and moral man. Therefore, the only way to realize nature's will to promote moral ends is the rational will of man, which gives a categorical command to promote these ends. the subjectivity of human becomes bold and the agency of nature fades, in this approach.

However, the determinism of nature is a serious obstacle for human subjectivity. Kant appeals to the ultimate nature to overcome this obstacle. The ultimate nature is in harmony with culture and morality, but it is still not considered a possibility for complete compatibility of happiness and morality. Human being is only able to overcome the natural state and approach the moral state through cultural growth and development. Human being will never be able to establish complete harmony between nature and freedom, between natural needs and rational demands, and between happiness and virtue. Therefore, there is a contradiction between the task of promoting moral ends on the one hand and the impossibility of promoting moral ends on the other hand.

To solve this contradiction, Kant appeals to the human kind. He makes us hope that moral ends will be improved in human kind. The development of moral ends will happen through many generations and through historical progress. In the movement of human kind towards moral ends, nature not only accompanies man but also imposes its will on his will. In its action, nature is more interested in human kind than human individuals. This is the human kind who realizes the ends of nature throughout history and through many generations. The human species as a whole is in which the human individual fades. For this reason, when Kant looks at man as a species, he focuses on nature and its law, not on man and his actions. In this approach, man is merely a part of nature that finds meaning in relation to it; Even the free actions of man find meaning under the law of nature and the free actions are evaluated as a lawful movement in the history of human kind. human subjectivity fades and nature's agency becomes bold, In this approach. Therefore, the human is the object of culture rather than the subject of culture. The human being can never create perfect harmony between morality and nature. Human being is only able to achieve a middle state. This middle state is the culture and civilization that is under the authority of nature.

According to Kant, therefore, the growth and development of culture and civilization is a common product of nature and freedom, which have a contradictory nature. Both nature and human being want culture to progress and moral ends to be promoted, However, both nature and human are obstacles in each other's path. Nature uses human abilities and evils to realize its goals, and human being creates an obstacle against the goals of nature by abusing his abilities and through his evils. Nature directs humans towards accepting the law and realizing peace because human being has to accept the law in order to avoid harm and damage caused by evil, violence and war. In the genetic approach, to solve this contradiction, it is referred to another world, and in the acquisitive approach, it is referred to the end of history, which is realized in the human species, but the failure of human beings in the years before the end of history is not clarified. Before reaching the end of history, where the moral ends are supposed to be realized, human being cannot achieve complete compatibility of morality with happiness. The last generation of mankind is the only generation that will achieve the ultimate good. Previous generations have to remain in the duality of nature and freedom, happiness and virtue, good and evil.

واکاوی انتقادی وضعیت انسان در رویکرد دوگانه کانت به فرهنگ

زهره سعیدی

استادیار، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ایران. رایانامه: saeidi@ricac.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	کانت در آثار خود انسان طبیعی و اخلاقی را از هم متمایز کرده و شکافی عمیق میان انسان طبیعی و انسان اخلاقی ترسیم کرده است. وی برای پر کردن این شکاف به انسان فرهنگی و نحوه رشد و پیشرفت فرهنگ و تمدن در طی تاریخ متوسل شده است. فرهنگ برای کانت نقش پلی را بازی می‌کند که پیوند میان وضعیت طبیعی و وضعیت اخلاقی انسان را برقرار می‌کند. از نظر کانت وضعیت فرهنگی که بشر در آن به سر می‌برد، در عین اینکه دستاورد عاملیت انسان در طی تاریخ است، نتیجه تضادهای طبیعی است که به نحو مکانیکی بشر را به پیش می‌راند. بنابراین رشد و پیشرفت فرهنگ و تمدن از نظر کانت از یک سو امری اکتسابی و سوپژکتیو و از سوی دیگر امری تکوینی و اُبژکتیو است. اینک پرسش این است که این دو رویکرد تا چه اندازه با هم سازگارند و هر کدام چه سهمی در رشد و پیشرفت فرهنگ و تمدن دارند؟ برای پاسخ به این پرسش با رویکردی انتقادی نشان می‌دهیم که طبیعت و انسان ماهیتی تناقض‌آمیز در ایجاد فرهنگ دارند و سهم انسان در رشد و پیشرفت فرهنگ و تمدن در نسبت با سهم طبیعت اندک است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۳۰	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۸/۲۱	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۸	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۲/۰۳	
کلیدواژه‌ها: طبیعت، اخلاق، فرهنگ، تمدن، رویکرد تکوینی، رویکرد اکتسابی	

استناد: سعیدی، زهره (۱۴۰۲). واکاوی انتقادی وضعیت انسان در رویکرد دوگانه کانت به فرهنگ. *پژوهش‌های فلسفی*، ۱۸ (۴۶)، ۱۱۵-۱۲۹.

<http://doi.org/10.22034/JPIUT.2024.58081.3591>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

معمولاً در پاسخ به این پرسش که فرهنگ و تمدن چگونه در جامعه انسانی ظهور کرده است؟ به عاملیت تدریجی انسان در طی نسل‌ها اشاره می‌شود، اما کانت با اتخاذ رویکردی دوگانه به فرهنگ، عاملیت انسان را اندک و البته مهم قلمداد می‌کند و اصالت را به عاملیت طبیعت می‌دهد. از نظر کانت طبیعت که نامی سکولار برای مشیت الهی است^۱، طراح اصلی فرهنگ و تمدن است. طبیعت در طراحی خود که مبتنی بر طرحی پنهان و پیشینی است، به دنبال ایجاد فرهنگ و تمدن از طریق شکوفایی استعداد های بشری است و بدین منظور از تمام ظرفیت‌های خود که بارزترین و مهم‌ترین آن تضادها و تعارض‌های درونی و بیرونی انسان است، به نفع تدوین قانون و تشکیل ساختار مدنی، نهادهای حقوقی و نهاد دولت بهره می‌برد و سرانجام بشر را به سمت ساختار جمهوری و فدراسیون جهانی مبتنی بر حق جهان‌وطنی سوق می‌دهد و او را مهبیای تحقق ایده‌آل صلح جاودان می‌کند.

بارزترین نمود تضاد مربوط به تضاد میان انسان طبیعی و انسان اخلاقی است. انسان طبیعی رفتار در جبر و ضرورت ناشی از قوانین طبیعی حاکم بر جهان مکانیکی است، اما انسان اخلاقی آزاد از جبر علی حاکم بر جهان طبیعی و عهده‌دار پیشبرد اخلاق است. برآیند این تضاد، انسان فرهنگی است که امکان گذر از طبیعت (انسان طبیعی) به آزادی (انسان اخلاقی) را فراهم می‌کند. طبیعت خواست خود را از طریق انسان برخوردار از آزادی محقق می‌سازد. از این رو آزادی مبنای رویکرد اکتسابی کانت به فرهنگ و تمدن است. بشر مجهز به آزادی در راستای خواست طبیعت، عقل را ارتقا می‌دهد و طرح و برنامه طبیعت را به پیش می‌برد و با این کار پیشرفت فرهنگی را رقم می‌زند و تمدن را پایه‌گذاری می‌کند. او آزادانه فرهنگ را بنیان می‌نهد و تمدن را پیش می‌برد اما آزادی او محصور در جبر طبیعت است. طبیعت از چنان سیطره‌ای برخوردار است که سهم اندکی برای آزادی انسان باقی می‌گذارد. جبر طبیعت، مبنای رویکرد تکوینی کانت به فرهنگ و تمدن است.

این نوشتار، معطوف به وجوه مختلف انسان از منظر کانت، رویکرد تکوینی و اکتسابی کانت به فرهنگ را شرح می‌دهد^۲ و به شیوه تحلیلی - انتقادی نشان می‌دهد که این دو رویکرد در عین اینکه یکدیگر را تکمیل می‌کنند، از یک سو با ایجاد مانع برای یکدیگر ماهیتی تناقض‌آمیز دارند و از سوی دیگر نقشی نابرابر در ایجاد فرهنگ و تمدن به عهده دارند.

۱. رویکرد تکوینی به فرهنگ و تمدن

در رویکرد تکوینی به فرهنگ، عاملیت با طبیعت است. طبیعت در این رویکرد انسان را به سمت تحقق غایات خود سوق می‌دهد. شیوه طبیعت برای سوق دادن انسان به سمت فرهنگ، ایجاد تضادهایی است که غلبه بر آنها منجر به ظهور فرهنگ و تمدن می‌گردد. تضاد میان طبیعت و آزادی اساسی‌ترین تضادی است که آدمی با آن دست به‌گریبان است. تضاد مذکور در دو قلمروی تجربه و عقل اتفاق می‌افتد. در این دو قلمرو در بعد فردی تمایلات و سعادت آدمی با خواسته‌های عقلانی و اخلاقی او نزاع پیدا

^۱ طبیعت اگر به‌مثابه علت ضروری‌ای تلقی شود که قوانین عملکرد آن برای ما ناشناخته است، سرنوشت و تقدیر خوانده می‌شود، اما اگر غایت‌مندی آن را در سیر تاریخ جهان، به عنوان خرد ژرف‌انگر علتی متعالی ملاحظه کنیم که نوع بشر را به سوی غایتی عینی و نهایی رهنمون می‌شود و سیر تاریخ جهان را مقدر می‌سازد، آنگاه آن را مشیت الهی می‌نامیم (کانت، ۱۳۸۰، ۹۲).

^۲ ایده مقاله در نشان دادن رویکرد دوگانه کانت به فرهنگ، از مقاله گُنزالس با عنوان "Kant on Culture, Happiness and Civilization"، اقتباس شده است که در مقاله حاضر به عنوان یکی از منابع ذکر شده است.

می‌کند و در بعد اجتماعی جامعه‌پذیری^۱ آدمی با جامعه‌گریزی^۲ او تعارض می‌یابد. تمایلات آدمی، او را طالب سعادت می‌کند و خواسته‌های عقلانی، او را طالب فضیلت می‌سازد. فردگرایی آدمی که طالب آزادی بدون محدودیت است او را جامعه‌گریز می‌سازد و جامعه‌گرایی او که خواستار قانون‌مندی است او را جامعه‌پذیر می‌گرداند. غلبه آدمی بر تعارض تمایلات نفسانی با خواسته‌های عقلانی منجر به پیشرفت اخلاقی بشر می‌گردد و غلبه‌اش بر تعارض جامعه‌پذیری با جامعه‌گریزی منجر به ظهور قانون می‌گردد. طبیعت با ایجاد این دوگانگی‌ها و نزاع‌ها از آنها به نفع پیشبرد غایات خود بهره می‌برد.

ساز و کار طبیعت جامعه‌پذیر و جامعه‌گریز آدمی در پیشبرد فرهنگ و تمدن به این شکل است که او به واسطه تمایل طبیعی که به تنهایی و فردیت دارد و سازگار با تمایلات محسوس اوست جامعه‌گریز است و به واسطه تمایل طبیعی که به زندگی اجتماعی دارد و سازگار با خواسته‌های عقلانی اوست جامعه‌پذیر است. به واسطه طبیعت جامعه‌پذیر می‌خواهد وارد جامعه شود اما به واسطه طبیعت جامعه‌گریز می‌خواهد تنها باشد. از این رو در ارتباط با دیگران حالت مقاومتی در او به وجود می‌آید؛ اما همین مقاومت گام‌های ابتدایی او به سوی فرهنگ و تمدن را ممکن می‌سازد، زیرا بستر شکوفایی استعدادهای انسان را فراهم می‌کند:

وسيله‌ای که طبیعت به کار می‌گیرد تا تمام استعدادهایش را شکوفا کند، تضاد^۳ آنها در جامعه است، تا آنجا که این امر در نهایت علت [تحقق] نظم قانونی آنهاست. در اینجا من جامعه‌پذیری جامعه‌گریز انسان‌ها را از طریق «تضاد» درک می‌کنم، یعنی تمایل آنها به ورود به جامعه، که با این حال، با مقاومتی همه‌جانبه ترکیب شده است که دائماً به گسستن از این جامعه تهدید می‌کند. اکنون همین مقاومت است که همه قوای انسان را بیدار می‌کند و موجب می‌شود او بر تمایل خود به تنبلی غلبه کند و به واسطه جاه‌طلبی^۴، خودکامگی^۵ و طمع^۶ تحریک شود که در میان هموعان خود - که نه می‌تواند آنها را تحمل کند، و نه می‌تواند [جدای از آنها و] تنها بماند - به رتبه و جایگاهی دست یابد. بدین ترتیب اولین گام‌های واقعی از خامی به سوی فرهنگ برداشته می‌شود، که در واقع حاکی از ارزش اجتماعی انسان است، بنابراین تمام استعدادهای [آدمی] به تدریج شکوفا می‌شوند، ذوق شکل می‌گیرد و حتی از طریق پیشرفت روشن‌نگری، بنیان شیوه‌ای از تفکر^۷ گذاشته می‌شود که می‌تواند با گذر زمان، استعداد طبیعی خام برای ایجاد تمایزات اخلاقی را به اصول عملی معین تبدیل کند و از این رو توافق از نظر آسیب‌شناختی تحمیلی برای تشکیل جامعه را سرانجام به [توافقی برای ایجاد] یک کل اخلاقی تبدیل کند (کانت، ۱۹۸۶، ۴۴).

همان‌طور که نقل قول بالا نشان می‌دهد پیشرفت بشر به سوی فرهنگ و تمدن، انسان را مهبای پذیرش اصول اخلاقی می‌سازد. تداوم رشد و پیشرفت آدمی و شکوفایی استعدادهای آدمی در گذر نسل‌ها امکانی تاریخی برای تحقق ایده‌های اخلاقی طبیعت به روی بشر می‌گشاید. بدین معنا که نسل بشر به تدریج استعداد اخلاقی خود را به نحوی شکوفا خواهد ساخت که تبدیل

¹ sociability

² unsocial

³ antagonism

⁴ ambition

⁵ tyranny

⁶ greed

⁷ mode of thought

به اصول عملی اخلاق گردد و امکان گذر از جامعه مدنی به جامعه اخلاقی را در نوع انسان فراهم کند. با گذر از مرحله خام طبیعت و با رشد عقلانیت، بشر به غایات اخلاقی نزدیک خواهد شد. هر چقدر بشر به غایات اخلاقی نزدیک شود، به همان نسبت از تفاوت‌های فرهنگی کاسته می‌شود و بستر اتحادی جهانی میان ملت‌های مختلف مهیا می‌گردد.

ساز و کار طبیعت برای این اتحاد بهره‌مندی از روابط تجاری میان اقوام و ملت‌های مختلف است (کانت، ۱۳۹۳: ۲۱۶)، که باعث نزدیکی و اتحاد میان آنها می‌شود و مناسبات صلح‌آمیز را افزایش می‌دهد. به واسطه روابط تجاری میان کشورها، هم احترام به مرزهای جغرافیایی حفظ می‌گردد و هم کثرت فرهنگی پذیرفته می‌شود. از دل این مناسبات صلح‌آمیز اتحادی جهانی شکل خواهد گرفت و پیشرفت فرهنگی به اعتلا خواهد رسید.

طبیعت حتی از شرارت‌های آدمی به نفع غایات خود استفاده می‌کند. طبیعت از خلال شرارتی که در نهاد آدمی قرار داده است، بستر گردن نهادن به قانون را فراهم می‌کند و نظم و قانون‌مندی را در جامعه انسانی امکان‌پذیر می‌سازد. بدین معنا که خسارت‌های ناشی از شرارت‌های آدمی، او را وامی‌دارد تا برای رهایی از آنها آزادی خود را محدود کند و تن به قانون دهد. طبیعت بدین طریق آدمیان را مجبور به پذیرش قانون و نهادهای حقوقی می‌کند و توانایی‌های وجودی او را ارتقا می‌بخشد (کانت، ۱۹۸۹، ۴۹).

جنگ یکی از این شرور است. جنگ شری است که طبیعت از آن به نفع غایات بشر و اعتلای فرهنگ بهره می‌برد. در عین اینکه جنگ، بالاترین شر است و باید از آن احتراز کرد، آن را می‌توان ابزار طبیعت در جهت قانون‌پذیری آدمی و بیداری وجدان اخلاقی او به شمار آورد. به گفته کانت جنگ از یک سو وضعیتی ناشی از تمایلات خودمحرورانه و لجام‌گسیخته آدمی است و از سوی دیگر تلاش پنهان خرد اعلا برای قانون‌پذیری جوامع است و به‌رغم اینکه برای نوع بشر فاجعه و مصیبتی بزرگ محسوب می‌شود و امید به صلح را در او کاهش می‌دهد، محرک طبیعت برای رشد استعدادهای آدمی در جهت ارتقای فرهنگ است (کانت، ۱۳۸۳، ۴۱۰).

بدین ترتیب طبیعت با سوق دادن آدمی به سمت فرهنگ و تمدن امکان نزدیکی قلمرو تجربه که قلمرو افراد انسان و کثرت فرهنگ‌هاست را با قلمرو عقل که قلمرو نوع انسان و وحدت اخلاقی است فراهم می‌کند و این دو قلمرو را به هم نزدیک می‌سازد و عاملیت خود را تثبیت می‌کند.

همان طور که گُنزالس می‌گوید:

در رویکرد تکوینی به فرهنگ، عملکرد طبیعت بر تمایلات ما رجحان دارد... تا زمانی که ما انسان را صرفاً از منظر بعد عملی عقل در نظر می‌گیریم، او را تقریباً فقط به عنوان ابژه فرهنگ لحاظ می‌کنیم؛ از این منظر فرهنگ تقریباً چیزی بیش از واکنشی مکانیکی به موانعی که طبیعت برای انسان ایجاد می‌کند، جلوه نمی‌کند (گُنزالس، ۲۰۲۱، ۹۲).

عاملیت طبیعت در ایجاد فرهنگ، تفاوتی ماهوی با عاملیت طبیعت در تحقق جهان اخلاقی، که کانت آن را ایده‌آلی تصویر کرده است که در آن تمام افراد انسان مطابق با قانون اخلاقی رفتار می‌کنند و متناسب با رفتار اخلاقی خود سعادت را نصیب می‌برند، دارد. تفاوت از آنجا ناشی می‌شود که در عاملیت طبیعت برای ایجاد فرهنگ، طبیعت، آدمی را به سمت امری ممکن در جهان کنونی سوق می‌دهد اما در عاملیت طبیعت برای تحقق جهان اخلاقی، طبیعت، امری ناممکن در جهان کنونی را در جهانی دیگر امکان‌پذیر می‌سازد. با این وصف حتی امری ممکن در این جهان مؤید به پشتیبانی طبیعت است و عاملیت طبیعت محدود به جهان دیگر نیست، بلکه در این جهان نیز گسترده است و عاملیت انسان را در تحقق غایات خود، تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

۲. فرهنگ عامل پیوند میان وضعیت طبیعی و اخلاقی انسان

نشان دادیم که تضاد طبیعت و آزادی، اساسی‌ترین تضادی است که طبیعت از آن به نفع غایات خود بهره می‌برد. دوگانه طبیعت و آزادی قلمرو انسان طبیعی و انسان عقلانی است. آدمی در وضعیت طبیعی خواستار برآورده شدن نیازهایی چون رفاه، آسایش، سلامتی، لذت و شادی است که سعادت او به شمار می‌رود و در وضعیت عقلانی خواستار تن دادن به قوانین اخلاقی است که فضیلت او به شمار می‌رود. بنابراین تضاد طبیعی میان ابعاد محسوس و معقول وجود آدمی به شکل نزاع میان سعادت و فضیلت نمود پیدا می‌کند. لازمه عبور از این نزاع، برقراری سازگاری میان طبیعت و اخلاق است. کانت چنان تفکیکی میان انسان طبیعی و انسان اخلاقی قائل شده است که در وهله نخست سازگاری میان آنها جز با دخالت خداوند امکان‌پذیر نخواهد بود (آلیسون، ۲۰۰۱، ۱۲ و کرفت، ۱۹۹۶، ۳۳).

آدمی نه این امکان برایش میسر است که سعادت را در وجه کامل خود در این دنیا تجربه کند و نه حاضر است همواره اخلاق را بر سعادت ترجیح دهد؛ حتی اگر تمام هم و غم خود را نیز اکتساب فضایل اخلاقی قرار دهد، باز هم عمر کوتاه و مقاومت طبیعت مادی او در برابر فضائل، مانع کمال فضیلت‌مندی در او می‌گردد. بنابراین شکاف میان سعادت و اخلاق، بسیار عمیق است و سازگاری میان آنها به نظر ناممکن می‌رسد.

کانت برای نزدیک کردن سعادت و اخلاق به یکدیگر، نخست سعادت را به این دلیل که تحقق آن، عمل به تکلیف اخلاقی را تسهیل می‌کند و عدم تحقق آن، سرپیچی از اخلاق را افزایش می‌دهد، تکلیفی اخلاقی به شمار می‌آورد (کانت، ۱۳۸۵، ۱۵۵). سپس اخلاق را از رفتار مطابق با اصول اخلاقی به تلاش برای عمل به تکلیف اخلاقی تقلیل می‌دهد (کانت، ۱۳۸۵، ۱۴۲). بنابراین بشر در صورتی می‌تواند به نحو سازگار به دنبال سعادت برود که برآوردن آن را در چارچوب اخلاق پی‌گیری کند. بدین معنا که از تضاد و نزاع میان میل و عقل، به نفع سازگاری میان آنها بهره‌برداری کند و با برآورده کردن تمایلات حسی در چارچوب اخلاق امکان سازگاری میان آنها را فراهم کند. با این کار آدمی می‌تواند از وضعیت طبیعی خارج شود و وارد وضعیت اخلاقی گردد که تحت فرمان عقل قرار دارد. آدمی با این شیوه در عین اینکه از سعادت خود چشم‌پوشی نمی‌کند، تحت تسلط تمایلات شخصی و خواسته‌های حسی قرار ندارد و با اینکه کاملاً اخلاقی نشده است، همینکه برای اخلاقی شدن تلاش می‌کند، فضیلت‌مند به شمار می‌رود.

کانت با اتخاذ این موضع از یک سو به پیگیری سعادت رنگ و بویی اخلاقی می‌دهد تا از بُعد منفی سعادت‌طلبی بکاهد، چرا که آن را بستر تحقق تکلیف اخلاقی می‌داند و از سوی دیگر فضیلت‌مندی را به تلاشی دائمی برای اخلاقی زیستن، حتی اگر نتوان کاملاً اخلاقی شد تقلیل می‌دهد، تا آن را از امری ناممکن به امری ممکن تبدیل سازد.

با این حال شکاف سعادت و اخلاق هنوز باقی است. بشر هر چقدر تلاش کند که اخلاقی باشد، نه تنها سعادت او تضمین نمی‌شود، بلکه چه بسا به خاطر انتخاب زندگی اخلاقی از برخی مزایای سعادت‌مندی هم محروم بماند. هم‌چنین حتی اگر به دنبال سعادت برود و تاحدی هم به آن دست پیدا کند باز راضی نمی‌شود. علاوه بر این طبیعت در برآورده کردن سعادت بشر لطفی بیشتر از آنچه به سایر مخلوقات کرده است، به او نمی‌کند. از این رو حوادث و وقایع طبیعی مثل بیماری، سیل و زلزله گریبان انسان را

همچون سایر مخلوقات می‌گیرد و حوادث و وقایعی که به دست خود بشر رخ می‌دهد مثل جنگ و خشونت، مانع سعادت او می‌گردد (کانت، ۱۳۸۳، ۴۰۶-۴۰۷).

اینک چگونه می‌توان به نحو سازگار از پر شدن این شکاف سخن گفت؟ چطور می‌توان بدون تناقض از سازگاری میان سعادت و اخلاق سخن به میان آورد؟ بشر برخوردار از اراده اخلاقی نه می‌تواند در وضعیت طبیعی باقی بماند که در آن صرفاً به دنبال برآوردن تمایلات مادی خود باشد و نه می‌تواند به وضعیت اخلاقی‌ای دست پیدا کند که در آن تمام کردارها و رفتارهایش در چارچوب اخلاق تنظیم شده باشد. کانت برای پر کردن این شکاف گامی دیگر برمی‌دارد. وی وضعیتی را ترسیم می‌کند که به عنوان وضعیتی میانی امکان گذر از وضعیت طبیعی به وضعیت اخلاقی را فراهم می‌کند. از این رو پای طبیعتی را به میان می‌کشد که به اخلاق نزدیک و با آن سازگار است و وضعیتی فرهنگی را ترسیم می‌کند که می‌توان آن را واسطه میان سعادت و اخلاق به شمار آورد. به گفته گنزالس:

از منظر کانت، عقل علاقه ژرفی به وحدت دارد. با این حال هر دو نقد اول و دوم شکافی غیر قابل عبور بین طبیعت و آزادی را نشان می‌دهند. بر این اساس عقل باید به هر چیزی که بتواند این شکاف را پر کند، حتی در یک سطح صرفاً معرفتی، علاقه نشان دهد. حقیقتاً ملاحظه نمادین هنر و قانون باید در خدمت این هدف باشد. عقل علاوه بر علاقه‌اش به وحدت، علاقه‌ای صراحتاً اخلاقی دارد: یعنی آنچه را که عقل به طور پیشینی تجویز می‌کند باید دست‌یافتنی باشد. کانت در نقد دوم خود استدلال می‌کند که عقل به طور پیشینی دستیابی به خیر اعلا، یعنی جهانی که در آن اخلاق و سعادت با هم هماهنگ باشند، را مقرر می‌کند. اگرچه به نظر می‌رسد کانت در این اثر تحقق آن را به خدا واگذار کرده است و آن را به زندگی پس از مرگ موکول می‌کند، در نقد سوم و دین آنها را اهدافی می‌داند که در طول تاریخ به دست می‌آیند. با این حال برای اینکه ما باور کنیم که این امر از نظر تاریخی امکان پذیر است، کانت باید بینشی از طبیعت در هماهنگی با اخلاق ارائه دهد. به بیان دیگر علایق عقل - اعم از علاقه عملی و علاقه به وحدت - به ما برای جستجوی بنیان طبیعت و عامل وحدت بخش فرهنگ کمک می‌کند. کانت در نقد سوم این کلید معرفت‌شناختی را آشکار می‌سازد، کلیدی که به ما امکان می‌دهد تا این بینش وحدت‌بخش درباره فرهنگ را مطرح سازیم (گنزالس، ۲۰۲۱، ۹۵).

در وضعیت فرهنگی آدمی از وضعیتی که عاری از ادب، نزاکت و آراستگی است خارج می‌شود و با پنهان کردن خوی‌های ناپسند خود به خوی‌هایی تظاهر می‌کند که هنوز در او نهادینه نشده است. او سعی می‌کند ظاهری موجه از خود نشان دهد و با ظاهری آراسته، مؤدب و بانزاکت در جامعه ظاهر شود. بشر با این شیوه رفتاری خود را متمدن ساخته است و تا حدی هم اخلاقی شده است که نمایانگر وضعیت فرهنگی اوست اما هنوز فاصله زیادی با وضعیت اخلاقی دارد. به بیان دیگر او در وضعیتی قرار دارد که منفک از وضعیت طبیعی است اما هنوز کاملاً آن را پشت سر نگذاشته است و نزدیک به وضعیت اخلاقی است اما هنوز به آن نرسیده است. وضعیت مذکور، فرهنگ و تمدنی است که بشر در آن قرار گرفته است. بنابراین بشر با خروج از وضعیت خام طبیعت و عبور از آن وارد مرحله میانی یا وضعیت فرهنگی شده است و لازم است از این وضعیت هم عبور کند و وارد وضعیت نهایی یا

¹ Highest good

وضعیت اخلاقی گردد. او برای اخلاقی شدن باید شیوه اندیشیدن خود را تغییر دهد و بر اساس اصول اساسی اخلاق رفتار خود را تنظیم کند:

بی‌صدافتی خاصی در طبیعت انسان وجود دارد که البته در نهایت، مانند هر چیز دیگری که از طبیعت سرچشمه می‌گیرد، باید حاوی تمایل به غایات خیر باشد، یعنی تمایل به پنهان کردن تمایلات واقعی خود و تظاهر به برخی خوی‌های ظاهری که خوب و معتبر لحاظ می‌شوند. کاملاً مسلم است که انسان‌ها از طریق گرایش به پنهان کردن [ماهیت] خود و تظاهر به ظاهری موجه، نه تنها خود را متمدن ساخته‌اند، بلکه به تدریج خود را تا حدی اخلاقی نیز کرده‌اند، زیرا هیچ کس نمی‌تواند در نقاب احترام، شرافت و آداب‌دانی فرو رود. بنابراین انسان بر حسب نمونه‌های ظاهراً اصیل خوبی که در اطراف خود مشاهده می‌کند، اقدام به تأسیس مدرسه‌ای برای اصلاح خود کرد. با این حال تمایل انسان به تظاهر کردن به بهتر بودن از خود [واقعی] و ابراز خوبی که [واقعاً] ندارد، فقط به طور موقت او را از خامی خود خارج می‌کند و ابتدا به او اجازه می‌دهد که دست کم راه و رسم خوب بودن را که می‌شناسد در پیش بگیرد؛ زیرا بعداً هنگامی که اصول اساسی سرانجام ایجاد شود و در شیوه اندیشیدن او وارد شود، باید به تدریج با این دوگانگی به شدت مبارزه کند، زیرا در غیر این صورت قلب را فاسد می‌کند و خوی نیک نمی‌تواند در میان علف‌های هرز نسبتاً زیبا رشد کند (کانت، ۱۹۸۸، الف ۷۴۸ ب ۷۷۷).

همانطور که در عبارات فوق می‌بینیم فاعل وضعیت‌های سه‌گانه‌ای که کانت از آنها یاد می‌کند (وضعیت طبیعی، فرهنگی و اخلاقی)، انسان است. اوست که باید خود را از وضعیت طبیعی خارج کند و وارد وضعیت فرهنگی گردد و گام نهایی را برای ورود به وضعیت اخلاقی بردارد. بنابراین در این رویکرد به فرهنگ، بشر سوژه‌ای فعال و نه منفعل است. از این منظر او خود را موظف به کسب فرهنگ و تمدن و ارتقای آن می‌داند.

۳. رویکرد اکتسابی به فرهنگ و تمدن

کانت وضعیت‌های سه‌گانه انسان را (طبیعی، فرهنگی و اخلاقی) در کتاب دین در محدوده عقل تنها در قالب استعدادهای سه‌گانه انسان، یعنی استعداد حیوانیت، انسانیت و شخصیت نشان داده است (کانت، ۱۳۹۴، ۶۲-۶۳). آدمی به واسطه استعداد حیوانیتی که دارد ابتدا به دنبال بقای خود است و سپس با آمیزش جنسی بقای نوع خود را دنبال می‌کند. علاوه بر این با افراد دیگر ارتباط برقرار می‌کند. انسان در این مرحله در وضعیت خام طبیعت قرار دارد که ردایل حیوانی، یعنی پرخوری، شهوت‌رانی و میل به قانون‌شکنی در آن بروز و ظهور پیدا می‌کند. وضعیت مذکور وضعیتی عاری از عقلانیت است. با گذر از این مرحله، وضعیت انسانی درمی‌رسد که ناشی از استعداد انسانیت است. آدمی به واسطه استعداد انسانیت دست به مقایسه خود با دیگران می‌زند. در این مقایسه ردایلی چون رقابت، حسادت و خصومت میان آدمیان ظاهر می‌شود. انسان در این مرحله در وضعیت فرهنگی قرار دارد، به نحوی که ردایل مذکور را می‌توان ردایل فرهنگ نامید. وضعیت مذکور وضعیتی مبتنی بر عقل عملی است. در این مرحله آدمی تا حدی اخلاقی می‌شود اما هنوز فاصله زیادی تا وضعیت اخلاقی دارد که ناشی از استعداد شخصیت است. او به واسطه استعداد شخصیت به قانون اخلاقی احترام می‌گذارد و سرشت اخلاقی خود را پرورش می‌دهد. وضعیت مذکور ریشه در عقل دارد. آدمی در این مرحله وارد وضعیت اخلاقی می‌گردد.

برای اینکه آدمی بتواند وارد وضعیت اخلاقی گردد باید در طبیعتی به سر ببرد که سازگار با اخلاق باشد. طبیعت سازگار با اخلاق طبیعت غایت‌مند است. بنابراین کانت برای ترسیم طبیعت سازگار با اخلاق از اصل غایت‌مندی کمک می‌گیرد. اصل مذکور مبنای عبور از طبیعت وحشی به طبیعت غایت‌مند است. رسالت اخلاقی انسان در طبیعت غایت‌مند امکان تحقق دارد، زیرا طبیعت وحشی در برابر غایات عقلانی مقاومت می‌کند و مانعی در برابر رسالت اخلاقی او به شمار می‌رود. برای عبور از این مانع لازم است درباره طبیعت به نحو غایت‌شناختی اندیشید. نسبت دادن اهداف غائی به طبیعت امکان هماهنگی میان غایات طبیعی و غایات اخلاقی را فراهم می‌کند و موجب سازگاری طبیعت با آزادی و بالتبع سازگاری سعادت با اخلاق می‌گردد. انسان صرفاً در طبیعتی غایت‌مند می‌تواند اهداف اخلاقی، هنری و فرهنگی خود را دنبال کند؛ البته غایت‌نهایی اخلاق، هم‌چنان یک ایده‌آل باقی می‌ماند زیرا امکان تحقق وحدتی کامل میان طبیعت و آزادی هرگز در این جهان فراهم نیست. آنچه در این جهان امکان‌پذیر است اهداف فرهنگی است که جوامع را متمدن می‌سازد.

کانت وضعیت فرهنگی را با تمایز نهادن میان دو بخش از فرهنگ - فرهنگ انضباط^۱ و فرهنگ مهارت^۲ - نشان می‌دهد. فرهنگ انضباط بخش سلبی فرهنگ است که مانع غلبه تمایلات آدمی بر عقلانیت او می‌گردد و ادب و انضباط را در جوامع گسترش می‌دهد. فرهنگ مهارت بخش ایجابی فرهنگ است که پیشرفت‌های علمی و هنری، رشد مهارت‌های اجتماعی و گسترش نهادهای قانونی از مظاهر آن به شمار می‌رود. رشد فرهنگ و دستاوردهای آن بشر را به غایات اخلاقی نزدیک می‌کند. علوم و هنرهای زیبا با تلطیف و تأدیبات افراد، امکان غلبه عقل بر تمایلات آدمی را فراهم می‌کنند و اگرچه جامعه اخلاقی را ایجاد نمی‌کنند، زمینه تحقق غایات اخلاقی را فراهم می‌سازند (کانت، ۱۳۸۳، ۴۱۱). در واقع زیبایی و هنر به روند اخلاقی شدن کمک می‌کند، زیرا زیبایی و هنر یادآور خیرهای اخلاقی هستند. به‌عنوان مثال، صبر و شکوه و عظمت را به کوه، لطافت و انعطاف‌پذیری و بزرگی را به دریا نسبت می‌دهیم و درختان را خاشع و متواضع می‌دانیم.

با اینکه اخلاق در وضعیت فرهنگی رشد پیدا می‌کند، زمان زیادی طول می‌کشد تا نژاد بشر بتواند در طی نسل‌ها جامعه اخلاقی را شکل دهد. به همین خاطر کانت می‌گوید: «ما در عصر تأدیبات، فرهنگ و تمدن به سر می‌بریم، اما هنوز به عصر تربیت اخلاقی نرسیده‌ایم» (کانت، ۱۳۹۲، ۷۳). عصر تأدیبات، فرهنگ و تمدن که کانت از آن یاد می‌کند، بستری برای شکل‌گیری جامعه اخلاقی است. از این رو کانت از جامعه‌ای اخلاقی - مدنی سخن به میان آورده است که با گسترش قوانین اخلاقی و احترام افراد جامعه به آنها، منجر به اتحاد اخلاقی و شکل‌گیری جامعه مشترک‌المنافع اخلاقی خواهد شد. با این حال چنین اتحاد اخلاقی صرفاً در یک جامعه مشترک‌المنافع سیاسی به وجود خواهد آمد (کانت، ۱۳۹۴، ۱۳۸-۱۳۹).

اینجاست که نقش دولت و سیاست در رشد جامعه اخلاقی بسیار پررنگ می‌شود و کانت از ساختار جمهوری به‌عنوان ساختاری مطلوب برای ایجاد بستر رشد مدنی و اخلاقی یاد می‌کند. نظام جمهوری مورد نظر کانت، مبتنی بر اصول سه‌گانه آزادی، قانون‌مداری و برابری حقوقی است. بعد از آنکه کشورها به ساختار جمهوری تن دادند و بستر رشد استعدادهای طبیعی انسان‌ها را فراهم کردند، قدم بعدی، اتحاد دولت‌ها و ایجاد یک کل جهان‌وطن برای ممانعت از جنگ است:

شرط صوری‌ای که طبیعت فقط تحت آن می‌تواند به این مقصود نهایی‌اش دست یابد آن سامانی از روابط متقابل انسان‌هاست که در آن از سوء استفاده‌ی آزادی‌های متنازع‌جولوگیری می‌کند. فقط

¹ Culture of discipline

² Culture of skill

آنجاست که حداکثر رشد استعداد‌های طبیعی تحقق می‌یابد؛ اما لازمه‌ی آن - البته اگر انسان‌ها از هوش کافی برای یافتن‌اش و درایت کافی برای اطاعت ارادی از اجبارش برخوردار باشند - یک کل جهان‌وطن، یعنی نظامی از همه کشورهای است که در معرض خطر صدمات متقابل یکدیگرند. در فقدان این [نظام] و در اثر موانعی که جاه‌طلبی، سلطه‌طلبی و ثروت‌طلبی به‌ویژه در کسانی که زمام قدرت را در دست دارند، در مقابل امکان چنین طرحی ایجاد می‌کند، جنگ اجتناب‌ناپذیر است (کانت، ۱۳۸۳، ۴۱۰).

منظور کانت از ساختار جهان‌وطنی، ایجاد یک تمدن واحد جهانی نیست، زیرا «ایجاد یک تمدن جهانی واحد مستلزم خطر است. در واقع هر چه یک بدنه سیاسی بزرگتر باشد، امکان‌های بیشتری برای خودکامگی وجود دارد» (گنزالس، ۲۰۲۰، ۶۰). در واقع کانت کثرت فرهنگی و احترام کشورهای مختلف به مرزهای جغرافیایی را می‌پذیرد و از آن تفسیری دو وجهی عرضه می‌کند. بدین معنا که تفاوت‌های فرهنگی در عین اینکه باعث اختلاف و جنگ می‌شود که شر است، مانع خودکامگی ناشی از شکل‌گیری تمدن واحد جهانی می‌گردد که خیر است. اختلاف و نزاع و درگیری در عین اینکه شر است و بسیاری از مظاهر فرهنگی را نابود می‌سازد، منجر به گسترش روابط قانونی بین‌المللی برای ممانعت از خسارات ناشی از آن می‌گردد. از این رو اتحاد جهانی به نفع بشر است.

در رویکرد اکتسابی به فرهنگ، نقش انسان در پیشبرد غایت طبیعت نقشی اساسی است. بشر وظیفه‌ای اخلاقی در کسب فرهنگ و پیشبرد صلح دارد. او موظف است قانون‌مند گردد و با تأسیس ساختارهای حقوقی و نهادهای مدنی و پیشروی به سمت نظام جمهوری به سمت تحقق خیر سیاسی حرکت کند. با این کار بستر تحقق خیر اخلاقی نیز فراهم می‌شود. با این حال و با وجود نقش اساسی انسان در پیشبرد غایت طبیعت که باعث می‌شود فرهنگ به‌مثابه غایتی اجتماعی در طی تاریخ و از طریق فاعل بشری و با گسترش نهادهای مدنی و مؤسسات اجتماعی به وجود آید، سایه رویکرد تکوینی هم‌چنان بر سر رویکرد اکتسابی گسترده است زیرا انسان صرفاً در طبیعتی غایت‌مند می‌تواند اهداف اخلاقی، هنری و فرهنگی خود را دنبال کند و غایت‌مندی طبیعت ناشی از عاملیت طبیعت و نه انسان است.

۴. ماهیت تناقض آمیز رویکرد دوگانه کانت به فرهنگ و تمدن

اتخاذ دو رویکرد تکوینی و اکتسابی به فرهنگ و تمدن، ماهیتی پارادوکسیکال در ترفیع غایات اخلاقی از یک سو و امکان‌ناپذیری تحقق غایات مذکور از سوی دیگر دارد. به گفته کانت طبیعت و انسان هر دو به دنبال پیشرفت فرهنگی و ترفیع غایات اخلاقی هستند و در عین حال هر دو مانعی بر سر راه یکدیگر به شمار می‌روند. طبیعت از توانایی‌ها و شرارت‌های بشری، به نفع غایات خود بهره می‌برد و آدمی با سوءاستفاده از توانایی‌های خود و با شرارت‌هایش در مسیر غایات طبیعت سنگ‌اندازی می‌کند. طبیعت با نشان دادن آسیب‌ها و خسارت‌های ناشی از شرارت، خشونت و جنگ به بشر، او را به سمت قانون‌مندی و اتخاذ صلح سوق می‌دهد و آدمی به رغم مشاهده آسیب‌ها و خسارات و فجایع ناشی از عملکردهای بشریت و به رغم مشاهده فواید محاسن قانون‌مداری و صلح و مدارا، باز شرارت می‌ورزد. از این رو امکان تحقق غایات اخلاقی در نوع بشر در حد امیدی از یک سو انگیزه‌بخش و از سوی دیگر متزلزل باقی می‌ماند. رشد و پیشرفت آدمی در طول تاریخ او را به آینده‌ای روشن امیدوار می‌کند

و شرارت‌های پایان‌ناپذیرش امید او را متزلزل می‌سازد. با این حال آدمی بدون روشن نگه داشتن چراغ امید به وضعیت بهتری نخواهد رسید و امید مذکور لازمه تاب‌آوری بشریت است.

تجهیز آدمی به طبیعتی دوگانه، خواست طبیعت در جهت غایات خود است، اما سازگاری و وحدت این دوگانگی امری ناممکن است. بشر هرگز نمی‌تواند میان جبر طبیعت و اراده آزاد خود؛ میان نیازهای طبیعی و خواسته‌های عقلانی خود و میان سعادت و فضیلت سازگاری و هماهنگی کامل برقرار کند. هماهنگی مذکور صرفاً توسط خداوند و در جهانی دیگر صورت خواهد گرفت. بشر صرفاً می‌تواند با رشد و پیشرفت فرهنگی از وضعیت طبیعی خارج شود و به وضعیت اخلاقی نزدیک گردد. با این حال همین وضعیت فرهنگی نوید تحقق غایات اخلاقی را در انتهای تاریخ به او می‌دهد و امر ناممکن را ممکن می‌نمایاند.

نوید ارتقای غایات اخلاقی در انتهای تاریخ، بیش از آنکه امری اکتسابی باشد، امری تکوینی است، چرا که غلبه رویکرد تکوینی بر رویکرد اکتسابی کاملاً مشهود است. آدمی در رویکرد اکتسابی صرفاً با محدود کردن آزادانه اراده خود می‌تواند غایت طبیعت را پیش ببرد و در صورت تخطی از خواست طبیعت و تن ندادن به محدودیت خودخواسته، باز هم چاره‌ای جز تن دادن به خواست طبیعت ندارد، زیرا طبیعت چه انسان بخواهد و چه نخواهد خواست خود را پیش می‌برد:

طبیعت خود وارد عمل می‌شود، حال چه بخواهیم و چه نخواهیم، تقدیر، موافق با خود را پیش و معاند با خود را پس می‌راند (کانت، ۱۳۸۰، ۹۷).

سهم آزادی و خواست بشر آن قدر ناچیز به نظر می‌رسد (بنگرید به ریث، ۱۹۸۸، ۶۰۹) که ممکن است انگیزه ما را در پی‌گیری غایات اخلاقی به خطر اندازد. با این حال آنجا که کانت تنها مجرای تحقق خواست طبیعت را سیادت عقل انسانی بر جهان می‌داند و عقل آدمی را منشأ سلب آزادی وحشی از خود به شمار می‌آورد و تحقق غایات اخلاقی را وظیفه‌ای فرمان‌داده‌شده از سوی عقل و غیرقابل اغماض می‌داند، کمی از اقتدار طبیعت می‌کاهد و در پیشبرد غایات طبیعت فضایی به آدمی می‌دهد؛ اما هنوز هم نمی‌توان به نقش کم‌رنگ انسان و نقش پررنگ طبیعت اذعان نداشت. آدمی هرگز نمی‌تواند اخلاق و طبیعت را با هم منطبق کند. آنچه از او برمی‌آید وضعیتی میانی است که به شکل فرهنگ و تمدن ظهور پیدا می‌کند، وضعیتی که راه‌گریزی از اقتدار طبیعت ندارد. منتها همین وضعیت دستاورد بزرگی محسوب می‌شود و وقتی از منظر نوع انسان به آن نگریسته شود، چشم‌انداز امیدبخشی را در مهیا کردن بستر تحقق غایات انسانی در طی نسل‌ها و تحقق ایده‌آل اخلاق در انتهای تاریخ پیش روی بشریت قرار می‌دهد. با این حال همین چشم‌انداز نیز در عین امیدوارکننده بودن، جبران‌کننده ناکامی نسل‌های پیش از انتهای تاریخ نخواهد بود.

امکان‌پذیری تحقق غایات طبیعت در نوع انسان، دو فایده برای کانت دارد. نخست اینکه انطباق‌ناپذیری سعادت با فضیلت را با موکول کردن آن به آینده تاریخ امکان‌پذیر نشان می‌دهد. دوم اینکه امید به تحقق غایات اخلاقی را در بشر زنده نگه می‌دارد تا چراغ راه او در مسیر حرکت به سمت غایت نهایی باشد. با این حال پاسخ درخوری برای ناکامی‌های نسل‌های پیشین در سازگار کردن طبیعت و اخلاق ندارد. بشر تا پیش از رسیدن به انتهای تاریخ و تحقق غایات اخلاقی، طعم انطباق اخلاق با سعادت را نخواهد چشید. تنها نسل آخر بشر از امکان دستیابی به خیر نهایی برخوردار است. نسل‌های پیشین محکوم به گرفتاری در دوگانه طبیعت و آزادی، سعادت و فضیلت و خیر و شر هستند.

نتیجه‌گیری

آدمی از منظر کانت هم سوژه فرهنگ و هم ابژه آن است. کانت سوژه‌گی انسان را در رویکرد اکتسابی به فرهنگ و ابژگی او را در رویکرد تکوینی به فرهنگ نشان می‌دهد. فرهنگ در رویکرد تکوینی، واکنش مکانیکی به عملکرد طبیعت در ایجاد تضادها، موانع و تعارضات است. تضاد برجسته‌ای که طبیعت موجد آن است، دوگانگی طبیعت انسان است که در بعد فردی منجر به نزاع تمایلات نفسانی آدمی (سعادت) با خواسته‌های عقلانی (اخلاق) او می‌شود و در بعد اجتماعی در خصلت جامعه‌پذیری جامعه‌گریز آدمی ظهور و بروز پیدا می‌کند. منتها همین تعارضات، آدمی را به سمت فرهنگ و تمدن سوق می‌دهد و انسان فرهنگی از دل آن سربرمی‌آورد. فرهنگ در رویکرد اکتسابی حاصل سوژه‌گی انسان در ارتقای عقل و تجلی اراده آزاد اوست. عقل ارتقای فرهنگ را وظیفه اخلاقی خود می‌داند و آن را راهی میانی برای ترفیع غایات اخلاقی در نظر می‌گیرد. انسان فرهنگی به مثابه پلی انسان طبیعی را به انسان اخلاقی نزدیک می‌سازد. بنابراین تنها مجرای تحقق خواست طبیعت در ارتقای غایات اخلاقی، اراده عقلانی بشر است که فرمانی قاطع به ترفیع این غایات می‌دهد. از این منظر سوژه‌گی بشر برجسته می‌شود و عاملیت طبیعت به حاشیه می‌رود.

جبر طبیعت مانعی جدی در سوژه‌گی انسان است. کانت برای عبور از این مانع به طبیعت غایت‌مند متوسل می‌شود که سازگار با فرهنگ و اخلاق است اما هنوز امکانی برای وحدت کامل طبیعت و انسان به شمار نمی‌رود. افراد آدمی هرگز موفق نخواهند شد میان طبیعت و آزادی، میان نیازهای طبیعی و خواسته‌های عقلانی و میان سعادت و فضیلت خویش سازگاری و هماهنگی کامل برقرار کنند. اینجاست که میان تکلیف ارتقای غایات اخلاقی از یک سو و امکان ناپذیری آن از سوی دیگر تناقض به وجود می‌آید. کانت برای برطرف کردن این تناقض به نوع انسان متوسل می‌شود و نوید ارتقای غایات اخلاقی را در نوع انسان و در گذر نسل‌ها و پیشرفت تاریخی می‌دهد. در حرکت نوع انسان به سمت غایات اخلاقی، طبیعت نه تنها او را همراهی می‌کند بلکه خواست خود را بر خواست او تحمیل می‌کند. طبیعت در عملکرد خود، بیش از آنکه بر افراد انسان تکیه داشته باشد، نظر به نوع انسان دارد. این نوع انسان است که از طریق نسل‌های متمادی، در طی تاریخ به غایات طبیعت جامه عمل می‌پوشاند. نوع انسان کلیتی است که فرد انسان در آن کمرنگ می‌شود. به همین خاطر وقتی کانت از منظر نوع به انسان می‌نگرد محوریت را به طبیعت و قانون آن، نه به انسان و افعال او، می‌دهد. از این منظر انسان صرفاً بخشی از طبیعت است که در نسبت با آن معنا پیدا می‌کند؛ حتی افعال آزادانه انسان ذیل قانون طبیعت معنا پیدا می‌کند و به عنوان حرکتی قانون‌مند در تاریخ نوع انسان ارزیابی می‌گردد.^۱ از این منظر سوژه‌گی انسان به حاشیه می‌رود و عاملیت طبیعت برجسته می‌شود. بنابراین آدمی بیش از آنکه سوژه فرهنگ باشد، ابژه فرهنگ است.

بدین ترتیب رشد و پیشرفت فرهنگ و تمدن از نظر کانت محصول مشترک طبیعت و آزادی است که ماهیتی تناقض‌آمیز دارند. برطرف کردن این تناقض در رویکردی تکوینی به جهانی دیگر موقوف می‌شود و در رویکردی اکتسابی به انتهای تاریخ حواله داده می‌شود و در نوع انسان تجلی پیدا می‌کند، اما تکلیف ناکامی افراد انسان در سال‌های پیش از انتهای تاریخ روشن نمی‌شود.

References

- Allison, H. E. (2001). *Kant's Theory of Taste*. 1st Edition, Cambridge University Press.
- Gonzalez, A. M. (2021). *Kant on Culture, Happiness and Civilization*. Universidad de Navarra Pamplona.
- Kant, I. (1989). *Political Writings*. translated by H. B. Nisbet, University of Cambridge.

^۱ «اگر تاریخ عملکرد آزادانه انسان را در مقیاس بزرگ بررسی کنیم، می‌توان در میان افعال آزادانه انسان یک پیشرفت قانون‌مند کشف کرد. به همین نحو می‌توان امیدوار بود که افعالی که بی‌قاعده و مبهم به نظر می‌رسد، در تاریخ کل نوع انسان، به عنوان رشد منظم، اما آرام ظرفیت‌های اصیل انسان لحاظ گردد» (کانت، ۱۹۸۶، ۴۱).

- Kant, I. (1998). *Critique of Pure Reason*. translated by P. Guyer & A. Wood, Cambridge University Press.
- Kant, I. (2002). *Perpetual Peace*. translated by M. Sabouri, Behbavaran Publications. (In Persian)
- Kant, I. (2005). *Critique of the Power of Judgment*. translated by A. Rashidian, Ney Publications. (In Persian)
- Kant, I. (2007). *Critique of Practical Reason*. translated by E. Rahmati, Nur al-Saqalein Publications. (In Persian)
- Kant, I. (2014). *Lectures on Pedagogy*. translated by M G. Shakohi, University of Tehran. (In Persian)
- Kant, I. (2015). *Philosophy of law (Metaphysics of Morals)*. translated by M. Sanei Darehbidi, Naqsh vad Negar Publications. (In Persian)
- Kant, I. (2016). *Religion within the Boundaries of Mere Reason*. translated by M. Sanei Darehbidi, Naqsh va Negar Publications. (In Persian)
- Kraft, M. (1996). Kant's Theory of Teleology. *International Philosophical Quarterly*, 22(1), 42-49. <https://doi.org/10.5840/ipq19822213>
- Reath, A. (1988). Two Conceptions of the Highest Good in Kant, *Journal of the History of Philosophy*, 26(4), 593-619.